

Аліна Задорожня,
кандидат політичних наук, помічник ректора
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

УКРАЇНА ТА СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІ ДЕРЖАВИ: НА ШЛЯХУ ДО ДЕМОКРАТІЇ

У статті проведено компаративний аналіз демократичного розвитку української держави і східноєвропейських країн. Авторське бачення співпраці вказаних країн в контексті євроінтеграції включає п'ять періодів. Зроблено аналіз політико-економічних, соціальних, геополітичних чинників, які впливають на трансформаційні процеси. Особлива увага приділена поточним подіям в Україні.

Ключові слова: Україна, східноєвропейські країни, євроінтеграція, етапи розвитку.

Вочевидь немає потреби переконувати, що 2014 рік ознаменував початок нової сторінки в історії України як асоційованого члена ЄС. Передумовою була Революція гідності на Майдані незалежності, викликана відходом керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на європейську інтеграцію і зривом підписання угоди про асоціацію у Вільнюсі 2013 р. З одного боку, документ мав стати путівником демократичного майбутнього країни, з іншого – вимагав глибокого реформування всіх сфер життя та консолідації зусиль влади і українського народу. Прикладом глибоких трансформацій покликані стати східноєвропейські країни, деякі з яких вже випробовують себе у якості повноправних членів ЄС. Слід зауважити, що встановлення відносин нових демократичних країн зі Старою Європою відбувалося майже синхронно, однак надалі характер діалогу почав різнитися. Попри показові стартові позиції, Україна опинилася в ар'єргарді євроінтеграційних процесів.

Періодизацію розвитку сосунків пропонується поділити на п'ять етапів, кожен з яких тісно пов'язаний з подіями у Європі та враховує внутрішньополітичну ситуацію в країнах.

З кожним наступним президентом в Україні відкривався новий етап розвитку державності та закріплювалися зовнішньополітичні орієнтири.

Основу джерел складають нормативно-правові акти рівня міжнародних організацій та двостороннього співробітництва. Концептуальний документ – Постанова ВРУ «Про основні напрямки зовнішньої політики України» (1993 р.)[1], визначав важливі погляди на українську зовнішню політику, завдання, принципи в перші періоди незалежності, на зміну якого у 2010 р. прийшов Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Базовими документами для двосторонніх відносин вважалися договори «про добросусідство та співробітництво», як, наприклад, з Польщею, Румунією чи Угорщиною [2, с. 24–27]. Президентські укази про направлення миротворчого персоналу України до Поліцейської Місії ЄС в Боснії та Герцеговині (2002), в Республіці Македонія (2004) регулювали миротворчу діяльність українців на постюгославському просторі. Ці й усі наступні документи ставили за основу євроінтеграційний вектор розвитку. Для лідерів регіону угоду про співпрацю з ЄС ще на початку 90-х рр. замінили договори про асоціацію (як запорука приєднання). Решта балканських країн отримала надію на членство, підписавши угоди про стабілізацію та асоціацію. Чи не найбільшу історію мала Угода про асоціацію з Україною, яка за змістом не давала жодних гарантій членства в Союзі. З досвіду східноєвропейців видно, що укладання угоди – лише план дій до кардинальних перетворень, а результативність здебільшого – виважена політика влади. Скажімо, Болгарія та Хорватія стали членами ЄС через 12 років після підписання документу про асоціацію, Польща, хоча й входила до першої хвилі розширення на Схід – через 13 років. 36 років для отримання статусу кандидата після підписання угоди про асоціацію з ЄЕС знадобилося найпроблемнішому претенденту на членство – Туреччині – географічно азійській країні з відмінною релігійною культурою та невирішеним кіпрським питанням.

Процеси, що відбувалися у східноєвропейському регіоні представляли собою послідовність окремих фаз. Очікувалося,

що за п'ять років західної підтримки нові демократичні країни подолають перехідний період, однак він видався більш тривалим. За підрахунками провідного американського науковця і державного діяча Зб. Бжезінського, посткомуністична трансформація мала проходити в три фази протягом 9, або навіть 30 років [3]. Перша фаза передбачала перетворення за 1-5 років, коли в політиці закладаються основи демократії, відбувається трансформація вищих ешелонів влади, з'являються перші демократичні об'єднання, преса стає вільною і зменшується невинуватий державний контроль. Мусимо визнати, що за три роки незалежності Україна та інші пострадянські країни не подолали й першої фази перетворень. Як і в Росії, тут почалася загальна демократизація, робилися перші кроки на шляху до економічної стабілізації, але все ще тривав економічний безлад, панувала інфляція та зростало безробіття. Недостатньо успішно відбувалося реформування в Сербії, Албанії, Македонії та БіГ. Тим часом Словаччина, Хорватія, Румунія майже завершили перший етап перетворень. Приплив капіталу із закордону не став вирішальним. Скажімо, Польща, у порівнянні із Чехією та Угорщиною, отримала значно менше інвестицій, але першою досягла економічного зростання та найбільший приватний сектор. Друга фаза перетворень займала 3-10 років. Для неї характерні початок економічних зрушень та політичної стабілізації. Набувала чинності нова конституція, відбувалася мала та середня приватизація, встановлювалася банківська система, з'являлися перші іноземні інвестиції. До цієї групи Зб. Бжезінський відніс Словенію, Болгарію, Естонію й Латвію. Остання – третя фаза охоплювала період 5-15, а то й більше років, коли створювалася демократична, правова культура, відбувався тривалий економічний підйом, не виключалося входження держав до основних західних структур НАТО, ЄС. Тож, коли український народ стояв на порозі нових перетворень 1994 р., Польща, Чехія, Угорщина переходили до третьої фази трансформації. Їхній вступ до ЄС остаточно закріпив демократичні принципи та відкрив двері у світовий ринок. Україна тоді лише готувалася до останньої, але як виявилось, досить затяжної фази.

За версією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Угорській Республіці Дмитра Ткача, адаптаційний період на прикладі Угорщини нараховував чотири етапи: 1) 1990-1994 рр. – тотальний злам попередньої системи; 2) 1994-1998 рр. – розбудова інфраструктури й правової системи нового державного ладу; 3) 1998-2002 рр. – подальші спроби розвитку інфраструктури й правової системи нового державного ладу, що гальмувалися через небажання уряду просуватися вперед та враховувати досягнення попередніх років. Замість того – нищівна боротьба із залишками колишньої системи; 4) 2002 р. і наступні роки – спроба стабілізувати всі інститути нового державного ладу, інтеграція в європейський простір [4, с. 125]. Його схема розвитку в деяких періодах співпала з українською, але зміни за кордоном проходили дещо глибше та ефективніше. Коли Угорщина стояла на порозі членства в Євросоюзі, українська влада запевняла світ у найближчому подоланні пережитків старого режиму та закріпленні демократичних цінностей.

Пан'європейські перетворення України, за підрахунками професора Ужгородського національного університету Романа Офіцинського, проходили в три етапи протягом 15 років: 1) перше незалежне п'ятиліття; 2) європейське прискорення; 3) на роздоріжжі (поч. XXI ст.). Спільною ознакою для трьох періодів він бачив той факт, що урядові кризи стали звичною практикою політичної структуризації української правлячої еліти. Завершився період дослідження не парламентською епопеєю 2002-го, а президентською 2004-го, точніше – помаранчевою революцією [5].

Якщо перші два десятиліття української незалежності, піддавшись глибокому аналізу, отримали більш-менш чітку порівняльну характеристику розвитку країни в умовах інтеграційних процесів [6], то останній період, попри прагнення втілювати євростандарти, виглядав неоднозначним та вимагав детального вивчення.

Таким чином, у даній статті зроблено аналіз досліджень, який в цілому дозволяє визначити стан соціально-економічного розвитку нових демократичних держав, розбіжність реалій з прогнозами. Розбудова чіткого

алгоритму комплексної співпраці України із західними сусідами в умовах протистояння неоімперським амбіціям російської сторони – питання, що наразі стоїть перед Україною і потребує врахування нових факторів.

Відтак, при підготовці публікації за мету ставилося визначення місця і ролі України як повноцінного учасника сучасної системи регіональної співпраці, що, у свою чергу, вимагає постановки і розв'язання наступних завдань: виділення основних етапів розвитку відносин України зі східноєвропейськими державами; встановлення відмінних рис внутрішнього розвитку країн; відображення впливу зовнішніх факторів на трансформаційні процеси в країнах.

Перший період розвитку можна сміливо назвати періодом «дипломатичного визнання», що охоплює 1991-1994 рр., який ознаменувався становленням української незалежності, основ демократії та міжнародно-правовим визнанням. В цей час відбувалося нарощування довіри з боку іноземних держав, оформлення договірно-правових відносин, визначалися пріоритети зовнішньої політики. Вже у перший рік незалежності європейське майбутнє країни було оформлено в Декларації ЄС щодо України, а наступного року відбулася перша зустріч Україна – ЄС на найвищому рівні. Точкою відліку встановлення правових відносин з ЄС можна вважати підписання Угоди про партнерство та співробітництво від 14 червня 1994 р. (набула чинності у 1998 р.) [7]. Водночас країна відмовилася від 3-го за величиною арсеналу ядерної зброї в світі (після Росії та США) й остаточно звільнилася від нього до 1996 р. До січня 2002 р. всі стратегічні бомбардувальники передані Росії чи перетворені для невійськового використання. Приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (у 1994 р.) призвело до укладання рокової угоди «Меморандум про гарантії безпеки» 5 грудня 1994 р. у Будапешті [8] за участю США, Росії та Великобританії. Посилити дані гарантії в умовах сучасних викликів національній безпеці держави повинна була Заява ВРУ про надання їй реальних гарантії безпеки від 6 липня 2010 р., яка розширювала коло захисників українського суверенітету, залучивши Китай та Францію [9]. Забігаючи наперед слід зазначити, що

Будапештський меморандум неодноразово піддавався критиці з боку світового експертного середовища. Одні вимагали надати йому статусу політико-правового документу через ратифікацію, інші – переглянути. У 2009 р. экс-секретар РНБО України В. Горбулін і доктор політичних наук О. Литвиненко закликали до проведення міжнародної конференції для підготовки договору про гарантії безпеки й заміни Будапештського меморандуму за участю старих та нових гравців. На той момент більшість експертів вважали позбавлення країни статусу ядерної держави успішним кроком у підвищенні її іміджу в світі.

Першочергову орієнтацію України на держави Заходу аналітики вважали великою помилкою адміністрації Л. Кравчука, що зумовило її потраплення до «сірої зони» американських національних інтересів. Достатньо активними лишалися стосунки і з РФ. Разом з тим, перше офіційне визнання української незалежності (2 грудня 1991 р.) керівництвом Республіки Польща дало старт для її виходу на кардинально новий рівень відносин з молодими демократичними країнами. Більшість східноєвропейських країн, в першу чергу, Угорщина й Польща, виказували зацікавленість у зміцненні авторитету України на міжнародній арені, особливо в справі посередництва при зближенні Росії з Німеччиною. Оскільки сусідні держави відволікалися на подолання труднощів початкової стадії трансформацій та встановлення відносин із Заходом, стосунки з Україною не відносилися до пріоритетних. Діалог розвивався переважно в рамках міжнародних регіональних організацій у форматі «Україна-ЄС-східноєвропейські країни».

Другий період пропонується охрестити «декадою зовнішньополітичного плюралізму» (1994-2004 рр.). Позиція нової адміністрації виглядала більш чіткою й не такою далекоглядною. В цей час стабільно розвивалися стосунки як із США, так і з РФ. Проте ставка на багатовекторну зовнішню політику не зовсім влаштувала Захід: з одного боку, влада проголошувала генеральною лінією політичної поведінки євроінтеграцію (Послання Президента України до ВРУ в квітні 2002 р.), з іншого – готувалася до підписання договору про економічний союз з Росією, Білоруссю та Казахстаном

(вересень 2003 р.) як спроби реінтеграції радянських економік. Після довгих вагань РНБО України ухвалила «Державну стратегію України щодо НАТО» (2002 р.), тим самим визначала спрямування державної політики на повномасштабну інтеграцію в європейські та євроатлантичні структури. Того ж року на саміті в Празі було схвалено План дій Україна-НАТО, де окреслювалися стратегічні та середньострокові цілі інтегрування. Основною перешкодою в сфері безпеки стали: відсутність якісних військових реформ та існування у суспільстві стереотипів щодо НАТО як загрози українсько-російським відносинам; впевненість, що за таких умов лише статус «нейтральної» забезпечить стабільність державі. Внутрішня політика характеризувалася помірним, але малоефективним реформуванням усіх сфер життєдіяльності й супроводжувалася затяжними кризами, безробіттям, інвестиційною непривабливістю. Під час гострої політичної кризи середини 90-х британський посол у Києві Саймон Хіманс, аналізуючи розвиток України, згадав про «парадокс джмеля»: згідно з законами аеродинаміки, ця комаха не може літати, а літає. Так і Україна: за багатьма політологічними ознаками вона давно мала зазнати краху, проте існує [10, с. 120]. Відносини з Росією в цей період виглядали найбільш сприятливими і певною мірою добросусідськими. Відбувалися домовленості щодо розподілу Чорноморського флоту, визначалися межі державного кордону. Конфлікт навколо о. Тузла та самовільне будівництво дамби в Керченській протоці російською стороною (2003 р.) – найгостріше питання двосторонніх відносин за президентства Л.Кучми.

Водночас серед східноєвропейських країн окреслилася група лідерів, які з 1994 по 1997 рр. активізували переговори з ЄС та НАТО. Країни-аутсайтери реалізовували свої дії щодо глибокого реформування вже з 1998 р. На них почали інтенсивно поширюватися програми підтримки ЄС. З підготовкою до членства в Союзі, прикордонна політика передбачала введення візового режиму, що становило перешкоди для зовнішньої торгівлі з Україною і водночас вимагала від неї створення умов для прозорості кордону. Події на Балканському півострові призвели до спільних дій

українських військових із силами НАТО, направлених на підтримку порядку в регіоні. Стосунки з Україною продовжували розвиватися також в рамках Чорноморського регіону. В окремих випадках вони набували особливого статусу: державний візит президента української держави до Польщі (червень 1996 р.) вивів українсько-польські відносини на рівень «стратегічного партнерства». Разом з Угорщиною, Польща заявила про прагнення виступати лобістом українських інтересів в ЄС.

Третій період зовнішньополітичної діяльності України (2004-2010 рр.) затвердив «європейський вектор як пріоритетний». В країні відбулись події більш відомі за назвою «Помаранчева революція» як реакція на масові фальсифікації, що вплинули на результат виборів. Серед основних завдань зовнішньої політики В.Ющенко була визначена «участь», а не просто «співробітництво» української держави в рамках ЄС та НАТО. Така політична сміливість виявилася неприйнятною для російського партнера, який при першій зручній можливості нагадував про власну перевагу в питаннях безпеки, постачанні енергоносіїв... Спостерігався відхід від економічної інтеграції в межах пострадянського простору, пов'язаний із загостренням економічних, політичних протиріч із РФ. Хоча явного прогресу у європейському напрямку не спостерігалось, українські дипломати з 2007 по 2011 рр. зосередилися на проведенні понад двадцяти раундів переговорів про укладання нової угоди на заміну УПС. Позитивним кроком вважалося схвалення «Порядку денного асоціації Україна-ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію» у червні 2009 р. [11], який став новим практичним інструментом на заміну Плану дій Україна-ЄС для підготовки Сторін до реалізації Угоди про асоціацію. Досить скромним виглядало співробітництво з ЄС в питанні безпеки, однак саме у цей період воно активізувалося з угодами «Про визначення загальної схеми участі України в операціях ЄС з врегулювання криз» і «Про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом» (2005 р.). Реальним втіленням

домовленостей стала участь українських правоохоронців у поліцейській місії ЄС у БіГ.

Одночасно, за скромними успіхами реформування, Україну навіть почали порівнювати з відсталими Македонією та Албанією. Внутрішня політика прирікалася на кардинальні зміни. Однак чергове поглиблення політичної кризи, «хронічні» вибори призвели до зневіри з боку західних країн. Нажаль, Україна не виглядала в очах європейців ні надійним політичним партнером, ні представляла особливого економічного інтересу. Неприємним підтвердженням тому стало зимове (2009 р.) припинення поставок російського газу через Україну до Болгарії, Туреччини, Греції й Македонії з причини так званих «газових війн» України з Росією. Проблеми могли б виникнути й із Польщею, Угорщиною, якщо б не збільшення поставок блакитного палива до цих країн через Білорусь в обхід України. Той факт, що припинення поставок не відобразилося на транзиті в центральноєвропейські країни ЄС, європейці розглядали як дотримання Києвом взятих на себе зобов'язань. Серед додаткових несприятливих моментів можна назвати першоквітневий розрив на магістральному газопроводі «Ананьєв-Одеса-Ізмаїл» в Придністров'ї, що втричі скоротило подачу газу до Румунії, Болгарії, Македонії та в інші країни.

В свою чергу, через широке охоплення держав політикою ЄС спостерігалось цілком прогнозоване звуження сфер співробітництва. Підготовкою до членства займалися Румунія та Болгарія. Зрештою і Балканські країни були названі потенційними членами ЄС. Кроком Союзу назустріч Україні стало формування нової моделі взаємовідносин, розпочате з Європейської політики сусідства (ініційована в 2004 р.), яку продовжила ідея Східного партнерства (висунута у травні 2008 р. Польщею та Швецією). Фінансування учасників забезпечувалося через Програму прикордонного співробітництва «Європейський інструмент сусідства й партнерства» Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна на 2007-2013 рр., що прийшла на зміну TACIS. Попри відволікання на інтеграційні процеси, східноєвропейські країни все ще виказували зацікавленість у стабільній, процвітаючій сусідці Євросоюзу.

З 2010 р. розпочався четвертий етап розвитку держави, для якого характерним став «багатовекторний пасеїзм». Відмова від попередніх схем інтеграції (в ЄС через членство в НАТО) і повернення до багатовекторності у зовнішній політиці відбувалися наряду з поглибленням кризових явищ у державі. Події цього часу створили передпосилки для масових мітингів та рубіжної Революції гідності. Обраний курс призупинив розвиток країни у європейському напрямку та призвів до зростання розбіжностей із західними сусідами, зайнятими імплементацією законодавчих ініціатив. Змін потерпали владні структури в деяких країнах регіону (в Угорщині на посту президента Ласло Шойома змінив Пал Шмітт; після трагічної загибелі в авіакатастрофі президента Польщі Леха Качиньського, головою держави було обрано Броніслава Коморовського), активності набирали нові партійні формування (точніше оновлені старі).

Президентська діяльність В.Януковича, який розпочав свою каденцію з брюссельських візитів, а потім з невинуваченою легкістю пішов на поступки Росії, відкинувши на задній план «революційні» досягнення попередньої влади, нерідко піддавалася критиці з боку зарубіжних та вітчизняних експертів. Східний вектор витіснив європейські прагнення, про які йшлося у Законі «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» (2010 р.). Уже за рік каденції президенту вдалося зробити низку фатальних прорахунків: різкий перекис у бік Росії, якого не допускав навіть Л.Кучма: підписання «харківських домовленостей» про «дешевший» газ в обмін на пролонгацію перебування Чорноморського Флоту РФ на території України поставило під загрозу незалежність зовнішньої політики країни в стратегічній перспективі; відмова від вступу в НАТО, хоча ще в 2002 – 2004 рр. В.Янукович був прихильником не лише співпраці з Альянсом, але й членства в ньому; гучні заяви про бажання завершити переговори щодо підписання з ЄС угоди про Зону вільної торгівлі до чергового саміту Україна-ЄС; країна продовжувала лідирувати в рейтингу «систематичних порушників Європейської конвенції з прав людини». Все це звужувало поле для маневру у переговорах з європейцями. Помітно скоротилися поїздки українського

лідера до східноєвропейських столиць. Поглиблення політичного діалогу спостерігалось в основному з Варшавою, Будапештом, Братиславою. Зачекалися на президента в Софії. Через дипломатичний скандал зі шпигунським відтинком охолодили стосунки з Прагою (невдовзі після надання Чехією політичного притулку экс-міністру економіки в уряді Ю.Тимошенко Богдану Данилишину, два чеських дипломати звинувачувалися у збиранні інформації державної важливості про новітні українські оборонні розробки і оголошувалися персонами нон-грата). Втішало те, що через небажання Єврокомісії втручатися в конфлікт, він не вийшов за межі держав.

Політична еліта Заходу щодалі критикувала меркантильні погляди українського керманіча, для якого фінансова допомога від ЄС і МВФ, ймовірно – засіб реалізації внутрішньополітичних цілей Партії Регіонів, якщо не сприймати «багатовекторність» як слідування європейським цілям на основі рівноправних відносин і з Заходом, і зі Сходом. Співпраця з країнам регіону набула узагальненого характеру і знову відійшла на рівень регіональних міжнародних організацій. Основу діалогу складала питання візової політики та безпеки. Позитивним вважалася, скоріше, бездіяльність лідера в питаннях приєднання України до ОДКБ та до Митного союзу Росії, Білорусі і Казахстану. Вдалося домогтися реальних зрушень у плані введення безвізового режиму для короткострокових поїздок до країн Шенгенської зони, а також закріпити на законотворчому рівні проведення на території країни міжнародних військових навчань. Заслугою вітчизняної дипломатії слід назвати подію, коли одностайним рішенням Ради Міністрів ОБСЄ Україну було обрано головою організації на 2013 р., що стало визнанням її значущості у зміцненні регіональної безпеки і стабільності, а в травні-листопаді 2011 р. держава головувала у Комітеті міністрів Ради Європи (вперше за роки членства у РЄ з листопада 1995 р.).

2014 рік – друга спроба українського суспільства (через 10 років) побудувати демократичну країну з верховенством права та шануванням прав людини. П'ятий етап можна охарактеризувати як період «демократичного відродження в

умовах екзистенціальної кризи», коли населення знаходиться у стані тривоги і зосереджене на питаннях сенсу існування власної країни та пошуку шляхів виживання поміж Західним і Східним світами. Підписання у Брюсселі політичної, згодом економічної угоди про асоціацію з ЄС, яке супроводжувалося введенням в дію одностороннього скасування мит для українських товарів на європейському ринку та можливості подавати заявку на членство (резолюція по Україні від 17 квітня 2014 р.) – безперечно, результат Євромайдану. На міжнародному поприщі своєрідним прикладом довіри стало обрання депутатом Європарламенту українки за походженням і громадянством, представниці закордонних угорців Андрії Бочкор. Сенсаційний для усїєї світової спільноти розстріл «Небесної сотні» в самому серці країни, зростаюча кількість жертв на її сході, яка обчислюється вже десятками тисяч – невинувато висока ціна українського народу за слїдування обраним прїоритетам тим паче через двадцять років після повалення комуністичного режиму. Свого часу втрат зазнали і сусїди: кількість жертв в період революції у Румунії 1989 р. сягнула понад тисячу вбитих та півтори тисячі пораних; Югославські війни 1991-2001 рр. забрали близько 127 тисяч життів.

Необхідно визнати, що останній етап розвитку України обумовлений низкою зовнішніх та внутрішніх чинників, не притаманних східноєвропейцям: 1) географічна близькість до Росії, яка двадцятиріччя потому продовжила реанімувати неоімперські плани під гаслами захисника православних слов'ян; 2) недотримання Росією норм міжнародного права у ситуації з окупацією Криму та подальше грубе порушення територіальної цілісності України; 3) сприйняття України Західним світом буферною зоною між РФ і ЄС, покликаною постійно торгуватися; 4) створення умов для ведення інформаційної війни на ґрунті ідеологічного вакууму постмарксистсько-ленінської епохи; 5) прямий вплив російської агентури на внутрішню політику країни; 6) виникнення в суспільстві суперечливого образу минулого і розрізнення національної пам'яті українського народу; 7) довготривале зубожіння українського населення та знищення середнього класу; 8) гальмування реформ,

направлених на соціальний захист населення та відсутність належної підтримки державою найбільш вразливих галузей економіки; 9) подальше вкорінення корупційних схем у всі сфери життєдіяльності наряду з впровадженням антикорупційних ініціатив.

Отже, мету дестабілізувати Україну досягнуто. Незважаючи на офіційну підтримку та співчуття, охолодження відносин спостерігалось навіть з тими східноєвропейськими партнерами, які не так давно прагнули лобювати інтереси України у ЄС. Противниками впровадження і посилення санкцій проти РФ виступили Угорщина, Словаччина, Чехія. Разом з тим, більш чіткою можна назвати заяву МЗС Чехії, яке вбачало у діях РФ безпрецедентне порушення міжнародних норм і зобов'язань [12]. Офіційна Словаччина хоча і засуджувала дії Росії, представники уряду не мали наміру переривати співпрацю з впливовим агресором, що коштувало скорочення поставок російського газу. Відкриту проукраїнську політику проводила хіба що Польща, яка разом зі Швецією і Великобританією виступила ініціатором створення цивільної місії ЄС в Україні у рамках Спільної політики безпеки і оборони з метою допомогти у проведенні реформ, зокрема правоохоронних органів та судочинства. Офіційна позиція ПР дещо змінилася після заяв нового прем'єр-міністра Єви Копач про ведення політики невтручання у конфлікт з сепаратистами та зосередженні уваги на власній безпеці.

Єдині західні сусіди в питанні анексії Криму, якому пророкували сценарій невизнаного Придністров'я чи чергової нестабільної території РФ. І хоча за правовими аспектами Кримський сценарій значно відрізняється від Косівського, світова спільнота найчастіше проводила аналогію саме з ним. Незважаючи на критику щодо створення прецеденту територіального відокремлення, випадок з Косово донині вважається унікальним за низкою факторів, серед яких власне розпад Югославії як явище, етнічні чистки населення та довготривале існування під контролем адміністрації ООН [13]. На відміну від нього, в АРК не було підтверджено грубе порушення прав людини і не спостерігався утиск населення колоністами чи окупантами (дані факти зазначалися вже

після окупації півострову ЗС РФ), а кримське «внутрішнє самовизначення» не знаходилося під загрозою. «Новоутворення» не отримало офіційного визнання з боку зарубіжних країн, оскільки міжнародне право не підтримує прагнень одностороннього відділення, до того ж референдум сумнівного характеру проведено силами сторонньої держави.

Порушення російською стороною Будапештських домовленостей всередині країни оживило дискусії щодо проблем безпеки та повернення Україні статусу без'ядерної держави (у липні 2014 р. у парламенті депутати від ВО «Свободи» зареєстрували проект Постанови про заяву ВРУ щодо відновлення статусу ядерної держави). Опозиціонери ініціювали введення миротворчого контингенту ООН, до складу якого також входять військові контингенти і України, і РФ (станом на 2009 р. – 370 та 365 осіб відповідно) з метою недопущення ескалації конфлікту, створення громадської адміністрації, повернення біженців та відновлення інфраструктури. Противники такого сценарію застерігали про закріплення за Москвою та «групами підтримки» (контингентів Казахстану, Білорусі, Вірменії) окупованих бойовиками територій. Вважалося, що будь-який наступ з боку української сторони здатен призвести до легалізації ЗС РФ на Донбасі у вигляді «миротворців» [14]. На даному етапі офіційний Київ бачив введення Миротворчих сил ООН єдиним способом припинення кровопролиття. Вирішальне слово за Радою Безпеки.

Все це свідчить про те, що наразі міжнародна підтримка, зокрема, східноєвропейців – не лише основа для дипломатичного вирішення конфлікту, а рушійна «сила», здатна вивести країну на новий етап розвитку з дієздатним громадянським суспільством та зосередити увагу на здійсненні реформування соціально-економічної сфери, судової системи, налагодженні механізму вирішення суперечок щодо виборчого процесу, розвитку демократичної культури та формуванні політичної еліти, завдяки якій розвивалася національна демократія в Чехії і Польщі.

Мова йде про вибір оптимальної стратегії співробітництва з країнами регіону, яке означатиме для України просування її інтересів на світовій арені,

відстоювання правового розгляду питань втрачених територій, нарощування оборонного потенціалу усієї регіональної системи безпеки та відновлення рівноправного діалогу і довіри у відносинах зі східним партнером – не з країною агресором.

Список використаних джерел та літератури

1. Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» від 02.07.1993 р. [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. – (09.08.2003).
2. Договор об основах добрососедства и сотрудничества между Украиной и Венгрией // Политика и время. – 1992. – №4. – С. 24-27. – (Министерство иностранных дел Украины).
3. Brzezinski Z. The great transformation / Zbigniew Brzezinski // Political thought. – 1994. – №3. – P. 123-132.
4. Ткач Д. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: [монографія] / Дмитро Ткач. – К.: МАУП, 2004. – С.125.
5. Офіцинський Р. Політичний розвиток незалежної України (1991 – 2004) в аспекті європейської ідентичності: [монографія] / Роман Офіцинський [Електронний ресурс] // Політичний розвиток незалежної України. – 2005. – Режим доступу: <http://www.ofitsynskyy.uzhgorod.ua/book/pru.pdf>. – (20.03.2015)
6. Задорожня А.Г. Місце України в системі регіональних відносин країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи: [автореферат] / Аліна Задорожня. – Чернівці: Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2012. – 20 с.
7. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (Дата підписання: 14.06.1994) [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. – (22.11.2010).
8. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (5 грудня 1994 р.) [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>. – (01.03.2014).
9. Заява Верховної ради України про надання Україні реальних гарантій безпеки (6 липня 2010 р.) [Електронний ресурс] //

- Голос України. – 2010. – 14 липня. — №128;. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. – (12.09.2014.).
10. Офіцинський Р. Політичний розвиток незалежної України (1991 – 2004) в аспекті європейської ідентичності: [монографія] / Роман Офіцинський [Електронний ресурс] // Політичний розвиток незалежної України. – 2005. – С.120. – Режим доступу: <http://www.ofitsynskyy.uzhgorod.ua/book/pru.pdf>. – (20.03.2015)
  11. Порядок денний асоціації Україна-ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію (Дата набрання чинності: 23 листопада 2009 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – (25.11.2009)
  12. Foreign Ministry's statement on Russia's decision on annexation of Crimea [Electronic library] // Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic. – 2014. – March 19. – Available on the web at: http://www.mzv.cz/jnp/en/issues_and_press/mfa_statements. – (19.03.2014).
  13. Linden-Retek P. Brewer E. Why Crimea is not Kosovo, and why it matters [Electronic library] / Paul Linden-Retek and Evan Brewer // OpenDemocracy. – 2014. – 18 March. – Available on the web at: [www.opendemocracy.net/od-russia/paul-linden-retek-evan-brewer/ Crimea-justified-kosovo-ruling-icj-2008-russia-putin](http://www.opendemocracy.net/od-russia/paul-linden-retek-evan-brewer/Crimea-justified-kosovo-ruling-icj-2008-russia-putin). – (20.03.2015)
  14. Марценко Д. Тимчук: Введення миротворчих військ на Донбас створить Путіну плацдарм для подальшого наступу на Україну [Електронний ресурс] / Денис Марценко // Преса України. – 2015 – 3 лютого. – Режим доступу: <http://uapress.info/uk/news/print/59972>. – (03.02.2015)

A. Zadorozhna

UKRAINE AND EASTERN EUROPEAN COUNTRIES: ON THE WAY TO DEMOCRACY

The comparative analyses of the development of democracy in Ukraine and Eastern European states are provided. The author presented five periods of cooperation of the specified countries in the context of European integration. Every period represents a cadence of the one Ukrainian president (Leonid Kravchuk, Leonid Kuchma, Viktor Yushchenko, Viktor Yanukovych and Petro Poroshenko). Moreover, they are closely connected with events in Europe and considers an internal political situation in the Eastern European countries. Political, economic, social and

geopolitical factors affecting the transformation process are considered. In this article problems of domestic and foreign political development of our country are explored, and attempts of construction of a single strategy of the state reforms in Ukraine during the all periods of our independence are investigated. The special attention to the current events in Ukraine is paid.

In this article the analysis of researches which in general allow to define a level of social-economic development of the new democratic states is made. The construction of the right algorithm of complex cooperation of Ukraine with the western neighbors in the conditions of opposition to neoimperial ambitions of the Russian party is a one of the main question of Ukraine and needs taking into account the new factors.

Therefore, the purpose of this publication was to define a place and a role of Ukraine as full-fledged participant in the modern system of regional cooperation. It demands the solution of the following tasks: to determine the main stages of development of the relations of Ukraine with the East European states; to establish distinctive features of the countries' internal development; to reflect an influence of external factors on transformational processes in the countries.

Key words: Ukraine, Eastern European countries, Eurointegration, periods of development.

A. Zadorozhna

UKRAINA I KRAJE WSCHODNIOEUROPEJSKIE: NA DRODZE DO DEMOKRACJI

W niniejszym artykule przeprowadzona jest komparatywna analiza demokratycznego rozwoju ukraińskiego państwa i krajów wschodnioeuropejskich. Proponuje się pięć okresów współpracy wskazanych krajów w kontekście eurointegracji (autorska periodyzacja). W pracy przedstawiona jest analiza polityczno-ekonomicznych, socjalnych, geopolitycznych czynników, które wpływają na procesy transformacyjne. Szczególna uwaga jest użyżczona ostatnim wydarzeniom na Ukrainie.

Słowa kluczowe: Ukraina, kraje wschodnioeuropejskie, eurointegracja, etapy rozwoju.